

Kanslergadeforliget 1933

Velfærdsstaten undfanges

- 30. januar 1933 blev Kanslergadeforliget indgået
 - Danmark indledte en kurs ud af den dybe krise i erhvervslivet, og på længere sigt lagde forliget grunden til samfundsmodellen: velfærdsstaten
- Samme dag blev Hitler Rigskansler i Tyskland
- I kriseårene i begyndelsen af 1930'erne var der groft sagt to veje ud af krisen:
 - Den tyske model: Stærk mand tilsidesætter et handlingslammet parlament og løser krisen ved hjælp af diktatorisk styre
 - Den danske model: Folketingets partier forsøgte at regulere sig ud af krisen gennem forlig

Verdenskrig, Påskekrise, Genforening og Grundlov

- 1901-1914: Relativt rolige reformperiode. Regeringer ledet af Venstre eller Det Radikale Venstre forsøgte at modernisere det i 1864 amputerede Danmark
- 1914: Første Verdenskrig satte en stopper for den periode
 - Den danske regering skyndte sig ud med en erklæring: "Danmark vil i intet tilfælde tilslutte sig Tysklands fjender"
 - Danskerne handlede med både England og Tyskland
 - Flere og flere blev arbejdsløse, og meldte sig ind i fagforeninger
 - Partier som Socialdemokratiet opstod
- 1920: Efter 1. Verdenskrigs ophør øjnede Danmark en chance for at så Sønderjylland tilbage, og man inddelte Nordslesvig i 3 zoner. Zone 1 blev dansk.
 - En magtfuld gruppe omkring kong Christian 10. bestående af konservative og nationalsindede samt mange sønderjyder ønskede, at den danske regering anmodede den allierede kontrolkommission om, at Flensborg, på grund af byens lange tilknytning til Danmark, skulle blive dansk
 - Det afviste regeringen, og Christian 10. afskedigede dem. De ville ikke fortsætte som forretningsministerium, og kongen udpegede derfor et forretningsministerium bestående af folk, som han havde tillid til
 - Det var et statskup - *påskekrisen*
 - Efter fire dages trusler om generalstrejke afskedigede kongen det nye ministerium og et nyt folketingsgodkendt forretningsministerium blev udpeget
- 1915: Kvinderne får stemmeret (allerede i 1906 havde de fået stemmeret til kommunalvalg)
 - Højre ændrede navn til Det Konservative Folkeparti pga. de politiske ændringer

Danmark under krisen

- Oktober 1929: Wall Street-krakket
 - Prisen på landbrugsvarer og andre råvarer faldt = landmændene satte produktionen i vejret = yderligere prisfald
 - Verdenshandelen blev drastisk indskrænket
- 1929: Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre havde dannet en flertalsregering som holdt til 1940
- 1932: Regeringen oprettede, sammen med Venstre, Valutacentralen

- Danske virksomheder skulle tvangs-veksle indtjent udenlandsk valuta til danske kroner
- Man skulle have tilladelse til import af varer
- Formålene var at sikre overskud på handelsbalancen; at regulere importen til gavn for eksporterhvervene og den hjemlige produktion; at dirigere indkøb over på de lande, som var villige til at aftage danske varer
- Skiftede i 1940 navn til "Direktoratet for Vareforsyning" og eksisterede til 1959
- 1933: Kanslergadeforliget
 - Landbruget var plaget af elendig økonomi og tvangsauktioner = landbrugets organisationer havde fundet sammen i fælles henvendelse til regering og rigsdag --> det skulle gøres noget for at forbedre erhvervets situation
 - Arbejdsløsheden var tårnhøj (vinteren 32/33: 30% i byerne)
 - Der skulle forhandles nye overenskomster på arbejdsmarkedet --> varsel om storlockout fra 1. februar 1933
 - De gældende lønninger blev fastfrosset i et år (med forbud mod strejke og lockout)
 - Der blev igangsat offentligt arbejde, der kunne mindske arbejdsløsheden
 - Socialreform ville gavne samfundets svageste
 - Landbrugets ejendomsskatter blev sænket
 - Renten for lån i fast ejendom blev sænket ved statsstøtte (undgik mange tvangsauktioner)
 - Den danske krone blev devalueret ca 10% ift. engelsk pund
 - Staten erhvervede jord til oprettelse af nye husmandsbrug

Socialreformen

- Blev gennemført i de følgende år
- Fire lovkomplekser:
 - Ulykkesforsikring
 - Arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring
 - Folkeforsikring, dvs. syge-, invalide- og aldersforsorg
 - Offentlig forsorg med tre former for hjælp:
 - Særhjælp ved akut tvangssituation
 - Kommunehjælp ved delvis selvforskyldt tvangssituation, den skulle tilbagebetales
 - Fattighjælp til de allerfattigste (subsistensløse)
- Retsprincippet i stedet for skønspincippet
- Så småt begyndte skammen over at modtage offentlig hjælp at forsvinde
- Reformen (Kanslergadeforliget i det hele taget) var udtryk for en ekspansiv finanspolitik
- J.M. Keynes udgav i 1936 et banebrydende værk om makroøkonomisk teori
 - I økonomiske kriser bør regeringen have underskud på budgettet, for at pumpe købekraft ud i befolkningen
 - Man ville komme ind i en ekspansiv, opadgående spiral
- I 1934-35 var tvangsauktionerne faldet til 1804 og arbejdsløsheden til 20%

Danmark i 1930'ernes internationale politik

- Det nazistiske Tyskland stillede stadig flere krav om at få de områder, man havde måttet afgive efter 1. Verdenskrig, tilbage.
- De øvrige stormagter førte i lang tid en eftergivende politik, appeasement, overfor

- den aggressive tyske udenrigspolitik
- I Danmark førte man "ligge død"-politik
 - Ikke provokere
 - De danske militærbevillinger blev gang på gang beskåret, men da 2. Verdenskrig brød ud i 1939 virkede det danske forsvar ikke troværdigt

Den tyske besættelse 1940-1945

- Efter besættelsen 9. april 1940 fortsatte regeringen med at styre landet under den tyske "fredsbesættelse"
- Erik Scavenius, daværende udenrigsminister, var eftergiven over for de tyske krav, for på den måde at få landet og befolkningen så lempeligt gennem besættelsen som muligt
- Tyskland kunne fremvise Danmark som et mønsterprotektorat: Hvis man indordnede sig blev man behandlet godt
- Forhandlingspolitikken fortsatte frem til 29. august 1943, hvor tyskerne efter en række strejker i større danske provinsbyer fremsatte krav om stramninger i regeringens politik over for befolkningen (bl.a. indførelse af dødsstraf for sabotage) - krav, som regeringen ikke kunne acceptere, den gik derfor af
- September 1943: De danske modstandsgrupper fandt sammen i Frihedsrådet, der skulle fastsætte målene og planerne for sabotage mod tyskerne
- Modstandsbevægelserne havde ikke enormt stor indflydelse på krigen globalt set, men i krigens slutning lykkedes det at få Danmark erklæret som krigsførende
- Efter befrielsen, 5. maj 1945, dannede Frihedsrådet og politikere fra de fire gamle partier en frihedsregering
 - Man indførte dødsstraf med tilbagevirkende kraft